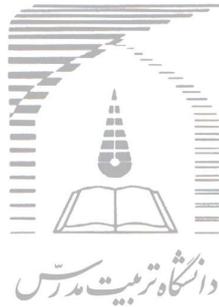


بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشکده‌ی هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد ادبیات نمایشی

رویکردی انتقادی به ادبیات نمایشی نوجوان، پس از انقلاب

پروژه عملی:

نگارش نمایش نامه‌ی "بودن یا نبودن"

جوادرضاییان طرقلبه

استاد راهنما (بخش نظری)

دکترسید مصطفی مختاباد

استاد راهنما (بخش عملی)

دکتر مسعود دلخواه

استاد مشاور

دکترسید حبیب الله لزگی

بهمن ۱۳۸۸

تقدیم به

همسرم ویگانه، دخترم

..شکیبایی و صبوری شان

درخستگی ها و بی حوصلگی هایم

این نوشتار را به سرانجام رساند

باتشکراز:

جناب آقای دکتر سید مصطفی مختاباد، استاد راهنمای محترم

جناب آقای دکتر مسعود دلخواه، استاد راهنمای محترم

جناب آقای دکتر سید حبیب الله لزگی، استاد مشاور محترم

سرکار خانم اسکندری و همکاران اداره ی پژوهش

جناب آقای فخری، کارشناس محترم گروه ادبیات نمایی

و مهربانی های بیدریغش

و آقایان:

جناب آقای دکتر محمد جعفر یوسفیان

منوچهر اکبرلو

احسان حقیقی

انتشارات کتاب سبز ، بهنام ابوالفتحی

فارس باقری

حمید رضاریشهری

مهرداد مرادیان

و همه ی عزیزان و مهربانانی که یاری رسان بودند.

چکیده

میان ادبیات نمایشی نوجوانان و بزرگسالان، از نظر ساختار نمایشی، تفاوت چندانی وجود ندارد. اما، ماهیت ویژه ی مخاطبان نوجوان از حیث اندیشه و احساس حاکم بردنیای ذهنی آنان، گونه ی نمایشی متفاوتی را باعث شده و با آن که در اروپا و آمریکا قدمتی چند قرنی دارد، در ایران هنوز جریانی نوپا است. ادبیات نمایشی نوجوانان پس از انقلاب اسلامی، از رشد کمی خوبی برخوردار است، اما از نظر کیفی پیشرفت چندانی ندارد. آثار چاپ شده در حوزه ی ادبیات نمایشی در این سال ها، با همه ی ضعف ها و مشکلات، از حیث موضوعات نمایشی، الگوها و روش ها، ساختار نمایشی و نمودهای فرهنگی، قابل بررسی و نقد است. پژوهش حاضر با رویکردی تحلیلی و انتقادی، در ابتدا ضمن بازخوانی شاخصه های روان شناسی و جامعه شناختی نوجوانان، سویه ی اجتماعی - روان شناختی جامعه و مخاطب، میزان تاثیر پذیری این آثار از نمودهای فرهنگی جامعه، باورهای دینی، آداب و رسوم، سنت و مدرنیته و باورهای اجتماعی را مورد ارزیابی قرار داده و جریان های حاکم بر نمایش نامه نویسی پس از انقلاب را بررسی نموده است.

کلید واژه ها

نوجوانی - ادبیات نمایشی نوجوانان - تئاتر نوجوانان - مخاطب نوجوان - ایران

مقدمه و کلیات.....	۱
فصل یکم: نوجوانی؛ تعاریف و مفاهیم.....	۷
۱-۱ تعریف نوجوانی.....	۸
۲-۱ نوجوانی به عنوان یک پدیده ی روان شناختی.....	۸
۳-۱ نوجوان از منظر روان شناسی رشد.....	۱۴
۱-۳-۱ نوجوانی یک مرحله ی مهم است.....	۱۴
۲-۳-۱ نوجوانی یک مرحله ی انتقال است.....	۱۵
۳-۳-۱ نوجوانی مرحله ای از تغییرات است.....	۱۵
۴-۳-۱ نوجوانی یک مرحله ی دشوار است.....	۱۵
۵-۳-۱ نوجوانی زمان جست و جوی هویت است.....	۱۵
۶-۳-۱ نوجوانی یک مرحله ی بیمناکی است.....	۱۶
۷-۳-۱ نوجوانی زمان غیر واقع گرایی است.....	۱۶
۸-۳-۱ نوجوانی ، آستانه ی بزرگسالی است.....	۱۶
۴-۱ نگرش های عاطفی نوجوان.....	۱۶
۱-۴-۱ هیجانات و عواطف نوجوان ، تند و شدید است.....	۱۶
۲-۴-۱ نوجوان از محرک های هیجانی به سرعت متأثر می شود.....	۱۷
۳-۴-۱ تردید در بیان عواطف.....	۱۷
۴-۴-۱ نوجوان در بیان عواطف خویش بیمناک و بی ملاحظه است.....	۱۷
۵-۴-۱ واکنش های نوجوانان ناپایدارند.....	۱۷
۶-۴-۱ نگرانی از وضع ظاهری خود.....	۱۷
۷-۴-۱ ناپختگی (بی تجربه گی) در بیان احساس و عواطف.....	۱۷
۸-۴-۱ نوجوان ، فردی تخیل گراست.....	۱۸
۹-۴-۱ نوجوانان ماجراجو هستند.....	۱۸
۵-۱ نگرش های اجتماعی نوجوان.....	۱۹
۱-۵-۱ فعالیت های نوجوانان ، بیشتر در راستای پذیرش گروه همسالان است.....	۲۰
۲-۵-۱ نوجوان می کوشد تا برای رغبت های خود پاسخ شایسته ای بیابد.....	۲۰
۱-۲-۵-۱ رغبت های تفریحی.....	۲۰

- ۲۱-۲-۵-۱ رغبت هایی با تمایلات اجتماعی ۲۱
- ۲۱-۲-۵-۱ رغبت های شخصی ۲۱
- ۲۲-۲-۵-۱ رغبت های تحصیلی ۲۲
- ۲۲-۲-۵-۱ رغبت های دینی ۲۲
- ۲۲-۲-۵-۱ نوجوانان در جست وجوی هویت تازه ای برای خود هستند ۲۲
- ۲۳-۲-۵-۱ پی نوشت های فصل یکم ۲۳
- فصل دوم؛ نمایش نوجوان؛ ماهیت، شکل و روش ها، الگوها و ریشه ها ۲۵
- ۱-۲-۵-۱ ماهیت (چیستایی و چرایی) ۲۶
- ۱-۱-۲-۱ تعریف نمایش نوجوان ۲۷
- ۱-۱-۲-۱-۱ فرض ۱: " نمایش " نوجوانان باید " تئاتر " باشد ۲۷
- ۱-۱-۲-۱-۲ فرض ۲: " تئاتر نوجوان " نوع ویژه ای است ۲۷
- ۱-۲-۱-۱-۲ ویژگی هایی مورد توجه مخاطب این گونه تئاتر ۳۰
- ۱-۲-۱-۱-۲ ویژگی هایی مورد توجه دست اندرکان تئاتر نوجوانان ۳۱
- ۱-۲-۱-۱-۲ محدودیت های نمایش نوجوانان ۳۱
- ۱-۲-۱-۱-۲ شیوه ی اجرا ۳۱
- ۱-۲-۱-۱-۵ توانایی ها و قابلیت هایی دست اندرکاران نمایش نوجوانان ۳۲
- ۱-۲-۱-۱-۳ فرض ۳: " مخاطب نمایش نوجوان " خاص است ۳۲
- ۲-۲-۱-۱ شکل و روش ۳۲
- ۱-۲-۲-۱ نمایش براساس متن آماده ۳۳
- ۲-۲-۲-۱ نمایش براساس بدیبه سازی ۳۴
- ۳-۲-۲-۱ متن نوشته شده - بدیبه سازی ۳۴
- ۳-۲-۱-۱ الگوها؛ فاصله گذاری مبتنی بر شیوه فطری اجرا ۳۴
- ۱-۳-۲-۱ موضوع نمایش نامه ۳۶
- ۲-۳-۲-۱ لباس و صحنه ۳۶
- ۴-۲-۱-۱ ریشه ها؛ پژوهشی در تاریخ نمایش کودکان و نوجوانان در جهان و ایران ۳۶
- ۱-۴-۲-۱ چشم انداز نمایش کودک و نوجوان در جهان ۳۶
- ۲-۴-۲-۱ ASSITEJ؛ الگوی بین المللی نمایش کودکان و نوجوانان ۴۲
- ۳-۴-۲-۱ چشم انداز تئاتر کودک و نوجوان در ایران ۴۴
- پی نوشت های فصل دوم ۵۱

فصل سوم؛ ادبیات نمایشی نوجوانان، مفاهیم، گونه ها و خاستگاه، شاخصه ها.....	۵۴
۱-۳ مفاهیم ادبیات.....	۵۵
۲-۳ گونه های ادبیات.....	۵۶
۱-۲-۳ ادبیات داستانی.....	۵۶
۲-۲-۳ ادبیات شفاهی (عامیانه)	۵۷
۳-۲-۳ ادبیات نمایشی.....	۵۸
۳-۳ خاستگاه ادبیات نمایشی کودکان و نوجوانان.....	۵۹
۱-۳-۳ تاریخ ادبیات نمایشی در ایران.....	۶۱
۴-۳ شاخصه ها؛ ادبیات نمایشی نوجوانان از ایده تا نوشتار.....	۶۶
۱-۴-۳ موضوع.....	۶۶
۲-۴-۳ شخصیت و شخصیت پردازی.....	۶۸
۳-۴-۳ زبان.....	۶۹
۴-۴-۳ ساختار طرح داستانی.....	۷۱
پی نوشت های فصل سوم	۷۴
فصل چهارم؛ ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب ؛ الگوها، روش ها و رویکردها.....	۷۹
۱-۴ الگوها و روش ها.....	۸۰
۱-۱-۴ چشم انداز ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب	۸۰
۲-۱-۴ چيستايي و چگونگي روش ها و الگوهاي ادبيات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب.....	۸۲
۱-۲-۱-۴ طيف مخاطب.....	۸۳
۲-۲-۱-۴ شيوه ي نگارش.....	۸۴
۳-۲-۱-۴ قالب يا الگوي ارائه ي اثر.....	۸۵
۴-۲-۱-۴ گونه (سبک) های نمایشی آثار.....	۸۵
۵-۲-۱-۴ الگوهای موضوعی و مضمونی اقتباس.....	۸۶
۶-۲-۱-۴ الگوهای ساختاری روایت.....	۸۷
۷-۲-۱-۴ نسبت میان حضور نویسندگان زن و مرد.....	۸۸
۸-۲-۱-۴ نسبت میان تالیف، اقتباس و ترجمه.....	۸۸
۹-۲-۱-۴ انتشارات ادبیات نمایشی.....	۸۹
۱۰-۲-۱-۴ پژوهش های مباحث نظری و عملی پیرامون نمایش نوجوانان.....	۹۱

- ۲-۴ رویکردها؛ موضوعات ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب ۹۱
- ۱-۲-۴ موضوعات دینی و مذهبی ۹۲
- ۲-۲-۴ حوادث و وقایع مربوط به انقلاب ۹۶
- ۳-۲-۴ حوادث جنگ ۹۸
- ۴-۲-۴ تبعات جنگ ۹۹
- ۵-۲-۴ مشکلات و کاستی های روحی و روانی نوجوانان ۱۰۲
- ۶-۲-۴ اقتباس از ادبیات کهن ایران و جهان ۱۰۵
- ۷-۲-۴ ترجمه ی آثار نمایشی نوجوانان ۱۱۰
- پی نوشت های فصل چهارم ۱۱۳
- فصل پنجم؛ رویکردی تحلیلی - انتقادی به ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب ۱۱۴**
- ۱-۵ موضوع در ادبیات نمایش نوجوانان ۱۱۷
- ۲-۵ ساختار نمایشی در ادبیات نمایشی نوجوانان ۱۱۸
- ۱-۲-۵ شناخت نمایش نامه، یکمین گام ۱۱۸
- ۲-۲-۵ شناخت ساختار، دومین گام ۱۱۹
- ۳-۲-۵ شخصیت های نمایشی، سومین گام ۱۲۱
- ۴-۲-۵ زبان نمایشی، چهارمین گام ۱۲۵
- ۳-۵ نمودهای فرهنگی در ادبیات نمایشی نوجوانان ۱۳۱
- ۳-۵-۱ اشخاصه های جامعه شناختی ۱۳۲
- ۳-۵-۲ نسبت میان سنت و مدرنیته در ادبیات نمایشی نوجوانان ۱۳۳
- ۳-۳-۵ جلوه های فرهنگی در ادبیات نمایشی نوجوانان ۱۳۶
- ۳-۳-۵-۱ باورهای مذهبی ۱۳۶
- ۳-۳-۵-۲ بازی ها و ترانه های نمایشی ۱۳۷
- ۳-۳-۵-۳ آداب و رسوم، هنجارهای اجتماعی ۱۳۹
- ۳-۳-۵-۴ قصه ها و افسانه های بومی و ملی ۱۴۰
- ۳-۳-۵-۵ داستان های تمثیلی، باورهای تمثیلی ۱۴۰
- ۳-۳-۵-۶ تعلیم و تربیت ۱۴۲
- ۳-۳-۵-۷ باورهای اجتماعی ۱۴۳
- ۳-۳-۵-۸ ایرانی کردن فرهنگی ۱۴۵
- ۳-۳-۵-۹ رسانه های ارتباط جمعی ۱۴۶

۱۴۹.....	پی نوشت های فصل پنجم
۱۵۱	نتایج و پیشنهادات
۱۶۵.....	منابع و ماخذ.....
۱۷۲.....	پروژه ی عملی
۲۰۳.....	پیوست.....
۲۰۴.....	جدول مشخصات نمایش نامه ی استفاده شده دراین پایان نامه.....
۲۰۷.....	چکیده ی انگلیسی

مقدمات و کلیات

مقدمه و کلیات

ادبیات نمایشی نوجوانان از چارچوب وساختاری برخوردار است که در نگاه اول تفاوت چندان با ساختارهای نمایشی در تئاتر بزرگسالان ندارد، اما حضور شاخصه های خاصی را نیز در پیدایش خود انکار نمی کند. ادبیات نمایشی این رده سنی، از سویی بر قواعد درام استوار است و از سوی دیگر، باتکیه بر یافته های روان شناسی و جامعه شناختی، می کوشد تا مخاطب خود را در تجربه ای نمایشی سهیم گرداند، که ضمن دارا بودن ارزش های زیبایی شناسانه و هنری، او را به سوی درک درستی از هویت و جایگاه انسانی اش هدایت و راهنمایی نماید. تنوع رویکردها و روش ها، در دست یابی به این هدف، همانند تئاتر بزرگسال، گوناگونی شیوه های اجرایی و تقدم و تاخر عناصر نمایشی موثر در فرآیند تئاتری، را در نمایش کودک و نوجوان باعث شده است. با این وجود، باید تعبیر استانیسلاوسکی را مبنی بر بهتر بودن بازیگری برای تئاتر کودک و نوجوان (گلدبرگ، ۱۳۸۷)، بر همه ی ارکان نمایش آنان تعمیم داده و تلاش هنرمندان این گونه ی نمایشی را برای دست یابی به ایده آل های نمایشی، حرکت در جهت "بهبود شدن"، ارزیابی کرد. امروزه در کشورهای اروپایی و آمریکا، تلاش هایی برای باز شناخت زوایای متعددی این حوزه صورت می پذیرد و الگوهای نظیر؛ سازمان بین المللی تئاتر کودکان و نوجوانان (ASSITEJ)، مراکز ملی این سازمان در هر کشور (در ایران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان)، سازمان بین المللی تئاتر عروسکی (YONIMA) و سایر مراکز فعال در زمینه ی تئاتر کودک و نوجوان، در پاسخ به همین نیاز و در جهت استفاده از تجربه های مبتنی بر فرهنگ های بومی و منطقه ای و ملی هر کشور، تشکیل شده است.

در ایران، باتشکیل مرکز تئاتر کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، در سال پنجاه و یک هـ. ش، علاوه بر آن که تئاتر این رده ی سنی را صاحب اولین مرکز رسمی تئاتر و « تنهاترین مرکز فعال در زمینه ی تئاتر کودک و نوجوان در ایران [تا قبل از انقلاب] » (شهریاری، ۱۳۶۵، ص ۳۵۵)، نموده، پژوهش تئاتری را نیز شکل می دهد. کانون، که هدف اصلی تشکیل مرکز تئاتر خود را « تهیه و ارائه ی بهترین نمایش نامه های کودک و نوجوان و سپس آموزش تئاتر » (کیانیان، ۱۳۸۷، ص ۲۹) به آن ها می داند، تا سال های پایانی دهه ی پنجاه، فعالیت های شایان توجهی دارد. با پیروزی انقلاب و حضور پر شور نسل جوان در تمامی عرصه های فرهنگی و هنری، جان تازه ای بر کالبد این حرکت روبه سکون دمیده شد و نمایش این رده سنی، صاحب متولیان تازه ای گردید. فعالیت های نمایشی و پژوهشی تئاتر کودک و نوجوان، از ادبیات نمایشی تا تجربه های اجرایی، در سال های پس از انقلاب، باشکست ها و پیروزی هایی همراه بوده است. در فاصله ی این سال ها، حوادث و اتفاقاتی جامعه ی نوپای فرهنگی ایران، را به چالش کشانده و اثرات مثبت و منفی چندی بر فعالیت های فرهنگی و هنری گذاشته است. ادبیات نمایشی کودک و نوجوان، نیز از این اثرات درامان نبوده و تغییر و تحولاتی را تجربه کرده است. پژوهشی با رویکرد انتقادی می تواند، ضمن بررسی چیستی، چگونگی و اشکال این تحولات، اثرات آن در ادبیات نمایشی این رده سنی، را نیز بکاود. ادبیات نمایشی نوجوانان، امروز برای آسیب شناسی جریان های حاکم بر خود به چنین رویکردی نیازمند است.

۱-۱ بیان مساله

پس از انقلاب مطالعات و پژوهش های مختصری در نمایش نوجوانان، بدون تمایز مشخص و روشنی میان کودک و نوجوان، انجام شده است که همه آن ها به شاخصه ها و شکل های اجرایی نمایش نوجوانان پرداخته اند و تقریباً پژوهشی در بررسی ادبیات نمایشی این گروه سنی و ویژگی های آن صورت پذیرفته است. در چنین شرایطی پژوهشی در چیستی، چگونگی و تاثیر (روند تاثیر پذیری و تاثیر گذاری)

این گونه ی نمایشی می تواند پاسخ مناسبی برای پرسش های بسیار دست اندرکارانِ نمایشِ نوجوانان و کودکان، در حیطه های متن و اجرا، ویا دست کم، نقطه ی آغازی برای پژوهش های دیگر باشد. این پژوهش می کوشد با رویکردی انتقادی، نه تنها سیر تاریخی و تحولی جریان ادبیات نمایشی در پس از انقلاب را بازشناسی و توصیف نماید، بلکه با توجه به شاخصه های مهم نمایشی این دوره سنی، چگونگی و نحوه ارزش مندی هنری و اجتماعی آن را نیز مورد مطالعه قرار دهد. اگرچه این پژوهش، رویکردی بین رشته ای دارد، اما بازخوانی متون روان شناسی و جامعه شناسی، به هدف باز شناخت این اصول در نمایش و ادبیات نمایشی نوجوانان و جست و جوی نسبت میان جلوه های فرهنگی و نمود و چگونگی تاثیر آن ها، در ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب اسلامی صورت پذیرفته است.

۲-۱ پرسش های پژوهش:

- ۱- ادبیات نمایشی نوجوانان در دیدگاهی عام، چه ویژگی هایی دارد؟
- ۲- آیا در تئاتر ایران، به ویژه پس از انقلاب، از جریانی به نام ادبیات نمایشی نوجوانان برخوردار هستیم؟
- ۳- آیا جریان ادبیات نمایشی نوجوانان در پس از انقلاب، نشانی از پویایی و تحول را به همراه دارد؟
- ۴- شاخصه های حضور و رشد جریان ادبیات نمایشی پس از انقلاب چیست؟
- ۵- آیا جریان ادبیات نمایشی نوجوانان از نظر محتوی و فرآیندهای زیبایی شناسی با حقایق جامعه ایرانی و ابعاد جهانی آن، این همانی، مطابقت و همسویی دارد؟

۳-۱ فرضیه ها/پیش فرض ها

فرضیه هایی که این پژوهش بر پایه آن شکل گرفته عبارتند از:

- ۱- ادبیات نمایشی نوجوانان دارای دوساحت جدا از هم و درعین حال متصل است. این ادبیات علاوه بر زیبایی شناسی درام هنری دارای شاخصه های تربیتی، روان شناسی و جامعه شناسی است.

۲- ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب اسلامی، فعالیت های قبل از انقلاب را تکمیل کرده و آن را شکل می دهد.

۳- حضور نهادهای آموزشی و نیز ایجاد و تقویت عرصه های حضور نمایش گران ویژه ی نوجوانان در نهادهای متولی تولیدات نمایشی این گروه سنی در پس از انقلاب، نشانه هایی از تحول و پویایی را با خود به همراه آورده است.

۴- چاپ و انتشار آثار نمایشی نوجوانان، وجود جشنواره های متنوع و تخصصی نمایشی این رده سنی، اجراهای صحنه ای و نمایش های تلویزیونی شاخصه های حضور و رشد ادبیات نمایشی نوجوانان در پس از انقلاب هستند.

۵- ادبیات نمایشی نوجوانان، پس از انقلاب اسلامی، نشان از ویژگی های مثبت و گاه منفی بومی و بین المللی دارد. (کاربرد فرهنگ عامه، تحولات سیاسی و اجتماعی، جنگ و پیامدهای آن در ادبیات نمایشی نوجوانان حضور دارد)

۴-۱ روش انجام تحقیق

این پژوهش به صورت تحلیلی و توصیفی انجام شده و از منابع و مستندات موجود در کتاب خانه ها و نیز آرشیو گروه های نمایشی این رده سنی و نهادهای وابسته و متولی ادبیات نمایشی نوجوانان و مشاهدات و مطالعات میدانی و تجربیات فردی دست اندرکاران و مجریان نمایش های نوجوانان و نگارنده، سود برده است.

«...آن گاه زنی که کودکی در آغوش داشت، گفت:

با ما از فرزندان سخن بگو!

و او گفت:

آن ها پسران و دختران خواهشی هستند که زندگی به خویش دارد.

آن ها به واسطه ی شما می آیند، اما نه از شما، و با آن که با شما هستند، از آن شما نیستند.

شما می توانید مهر خود را به آن ها بدهید، اما نه اندیشه های خود را؛

زیرا که آن ها اندیشه های خود را دارند.

شما می توانید تن آن ها را در خانه نگاه دارید، اما نه روح شان را.

زیرا که روح آن ها در خانه ی فردا ست، که شما را به آن راهی نیست، حتی در خواب.

شما می توانید بکوشید تا مانند آن ها باشید، اما مکوشید تا آن ها را مانند خود سازید.

زیرا که زندگی وا پس نمی رود و در بندِ دیروز نمی ماند.

شما کمانی هستید که فرزندان مانند تیر زنده ای از چله ی آن بیرون می جهد.

کمانگیر است که هدف را در مسیر نامتناهی می بیند، و اوست که با قدرتِ خود، شمارا خَم

می کند تا تیر او را تیز پَر و دور رس به پرواز در آورید.

بگذارید که خَم شدن شما در دست کمانگیر از روی شادی باشد؛

زیرا که او، هم به تیری که می پَرَد، مهر می ورزد و هم به کمانی که در جا می ماند....»

کتاب پیامبر

جبران خلیل جبران (۱۹۳۱ - ۱۸۸۳)

فصل یکم

فوجوانی

تعاریف

مفہم

۱-۱ تعریف نوجوانی

برخی گفته اند آغاز نوجوانی^(۱) با بلوغ مشخص می شود و آن تغییرات بدنی است که رشد و نضج تناسلی را نتیجه می دهد.

« نوجوانی که معمولاً به مرحله بلافاصله بلوغ اطلاق می شود و معادل Adolescence است که از کلمه لاتین Adollescere به معنای رسیدن به نضج و کمال مشتق شده است.» (شعاری نژاد ، ۱۳۷۰ ، ص ۳۲) بنابراین می توان نتیجه گرفت، نوجوانی با شروع بلوغ آغاز می شود و با پیدایش حالت بزرگسالی پایان می یابد.

بعضی از روان شناسان دوران نوجوانی را از دیدگاه دیگری می نگرند، آنان این دوران را به سه مرحله کوچک تری تقسیم بندی کرده اند :

۱. مرحله پیش از نوجوانی که معمولاً از ۱۰ سالگی آغاز می شود و در ۱۲ سالگی پایان می یابد.

۲. مرحله نوجوانی اولیه از ۱۳ تا ۱۶ سالگی

۳. مرحله نوجوانی ثانویه یا بعدی از ۱۷ تا ۲۰ یا ۲۱ سالگی^(۲)

۲-۱ نوجوانی به عنوان یک پدیده ی روان شناختی

پرداختن به نوجوانی - گرچه در اکثر تمدن های بشری تفکیک قابل ملاحظه ای میان این گروه سنی و کودکی وجود ندارد - به عنوان پدیده ای روان شناختی قدمت بسیاری دارد. "اهمیت وارزش" این دوره سنی، تنها نکته ی مشترک در میان مطالعات حکمای شرق و غرب است. « افلاطون^(۳) فیلسوف

یونانی درباره ی "اجتماعی شدن" کودکان از نخستین سال های کودکی تا دوره ی نوجوانی و کمال

توصیه هایی دارد» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۲)

ارسطو^(۴)؛ دیگر فیلسوف یونانی در این باره نظر روشن تری دارد. او مراحل رشد را به سه مرحله تقسیم می نماید. هفت سال اول را "بچگی"^(۵) می خواند، از هفت سالگی تا بلوغ را "کودکی" می نامد و از بلوغ تا سن بیست و یک سالگی را "نوجوانی" (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۲)؛ در ادامه، دیدگاه ارسطو درباره ی اصل لذت در رفتار کودک را بسیار مشابه بانظر فروید^(۶) می یابیم. از دیدگاه ارسطو آن چه که کودک و حیوانات را - از حیث رفتار و کردار- به هم نزدیک می کند و آن ها را تحت کنترل درمی آورد، لذت است؛ یعنی «این لذت است که کودک را وادار به عمل می نماید» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۳)

در شرق نیز گذشته از آموزه های دینی، کمتر حکیمی را می توان سراغ گرفت که در این باره سخنی نگفته باشد؛ اما «مطالعه علمی رشد و تکامل در مرحله نوجوانی - به عنوان دوره ای مشخص در مراحل رشد آدمی - با تحقیقات "استانلی هال"^(۷)، که اغلب او را "پدر روان شناسی بلوغ" می نامند، آغاز می گردد» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۳)

استانلی هال (۱۸۴۴-۱۹۲۴) که در نخستین اثر دو جلدی خود به نام "نوجوانی" (۱۹۱۶)، نظرات بنیادی خود را در این باره بیان کرده است؛ اولین رویکرد علمی و دقیق نوجوانی را بنیان می نهد. شهرت او در استفاده از روش پرسش نامه برای جمع آوری اطلاعات است. "هال" که تحت تاثیر نظریه ی تکاملی داروین قرار دارد، نظریه ی "رشد و تکامل فردی"^(۸) را ارائه می دهد؛ نظریه ای که معتقد است «انسان نیز مانند یک حیوان وحشی با وحشی گری آغاز می کند و به زندگی متمدن که وجه امتیاز بلوغ آدمی است می رسد» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۵)

نوجوانی که از دیدگاه هال «چهارمین دوران رشد و تکامل است که از ۱۳ سالگی [آغاز می شود] و تا حدود ۲۲ یا ۲۵ سالگی [ادامه می یابد]...» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۵)؛ مرحله ای انتقالی است که

نوجوان را تبدیل به موجودی پرشور و هیجان می سازد که پیوسته میان هیجانات متضاد در نوسان است و «مسائلی مانند " قدرت ما فوق " و "شکوه" و "جلال" را با تنفر و بی اعتنائی می نگرد» (محمد رضا شرفی، ۱۳۷۰، ص ۱۲) خودخواهی و بی قیدی کودکی را حفظ می کند، لکن نوع دوستی و خیرخواهی نیز در او وجود دارند. حالت شادمانی و خنده رویی کودک در نوجوان بدل به افسردگی و پریشانی می شود. او « دوست دارد بعضی اوقات خود را در تنهایی بگذراند» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۵)

تحقیقات استانی هال راه را برای روان کاوان و روان شناسان دیگر گشود و باعث پیدایش نظریات متفاوتی گردید. اینک نظریه ی «نوجوانی دوران فشار و طوفان»^(۹) (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۵) غالب نیست و تنی چند از روان کاوان و روان شناسان مشهور دیگر نیز به این جرگه پیوسته اند.

«کودک تاکنون توانسته است میان " نهاد" و " خود" یا " او" و " من" رابطه برقرار کند. در مرحله ی نوجوانی این رابطه دگرگون شده و " تعارض" ها را به وجود می آورد، نوجوان ناگزیر است برای برقراری مجدد " تعادل" از دست رفته تلاش کند» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۷). فقدان این تعادل روانی که پیدایش « تمایلات ستیزه جویانه، رفتار شیطنت آمیز، افکار پلید و بی نظمی، قساوت، خودنمایی» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۸) را به دنبال دارد؛ اساس دیدگاه آنا فروید (؟-۱۸۹۵)^(۱۰) را به وجود می آورند. اتورنگ^(۱۱) (۱۸۸۴-۱۹۳۹) از منظر متفاوت؛ "آزادی اراده از فشارهای درونی و بیرونی" را در نوجوانی ویژگی اصلی می داند و برای آن نقش ویژه ای قایل است. از دیدگاه او «اراده ی نوجوان، خود به خود برای بدست آوردن استقلال، علیه حکمرانی نیازهای زیستی می کوشد. نوجوان به سبب نیاز شدیدش به استقلال نمی تواند به سهولت با دیگران روابط عاطفی برقرار سازد، زیرا بازگشت به چنین روابطی وابستگی و اسارت عاطفی و عقلی نوجوان را از نو زنده می سازد» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۸) بنا بر این او می کوشد برای حفظ موقعیت خود؛ «بی بندباری جنسی و [یا] دردیگرسو، پرهیزکاری زاهدانه» (شعاری نژاد، ۱۳۷۰، ص ۳۸) را به عنوان دوروش دفاعی در پیش گیرد.